

فرایند تدوین و اجرای سند تحول

با حکم وزیر آموزش و پرورش در شهریور ۱۳۸۰ تشکیل شد و به دنبال آن، به منظور بررسی ابعاد و زوایای اصلاحات موردنظر، «همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش» در خرداد ۱۳۸۱ برگزار گردید. علاوه بر این، به منظور تبیین مفهوم اصلاحات، نشست‌هایی علمی نیز با شرکت متخصصان و صاحب‌نظران برگزار شد. حاصل این نشست‌ها تدوین پیش‌نویس اول (آذرماه ۱۳۸۱) و دوم (تابستان ۱۳۸۲) سند اصلاح نظام آموزش و پرورش توسط کمیته‌ای مرکب از پژوهشگران و کارشناسان بود. بررسی پیش‌نویس دوم و منشور اصلاحات در جمع صاحب‌نظران دانشگاهی و مسئولان و کارشناسان آموزش و پرورش منجر به پیشنهاد تدوین طرح جامعی شد که در قالب ساختاری منقطع، ضمن پایبندی به معیارها و ارزش‌های جامعه، اندیشه‌های نوین و یافته‌های علمی را برای اصلاح نظام آموزشی به کارگیرد. این پیشنهاد در دستور کار شورای عالی آموزش و پرورش قرار گرفت و در ششصد و هشتاد و هشتمین جلسه مورخ ۸۲/۳/۶ با عنوان «موافقت با طراحی و اجرای مطالعه ملی به‌منظور آسیب‌شناسی آموزش و پرورش و ترسیم چشم‌انداز آینده در برنامه توسعه کشور» به تصویب رسید. این طرح در جلسه مورخ ۱۳۸۳/۷/۲۲ هیئت‌دولت مطرح و مسئولیت اجرای آن بر عهده وزارت آموزش و پرورش گذاشته شد تا با هماهنگی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و زیر نظر شورای عالی آموزش و پرورش، نسبت به تدوین سند ملی آموزش و پرورش اقدام نماید.^۵

فرایند تدوین سند ملی آموزش و پرورش

مطالعه تجربه سایر کشورها در تدوین سیاست‌های کلان آموزشی بیانگر وجود سه وظیفه سیاسی، فنی و مدیریتی در این امر است. این مراحل عبارت است از اراده سیاسی (دستور کار)، شکل‌گیری سیاست، تنظیم و تصویب سیاست، آماده‌سازی برای اجرا، اجرا و تعدیل روش‌های کار و ارزشیابی و شروع فرایند جدید. این گزارش مروری گذرا بر فرایند تدوین و تصویب سند تحول بنیادین و اقدامات اولیه برای اجرای آن از سال ۱۳۹۰ دارد.

گام اول: طراحی الگوی مفهومی تدوین سند

در این مرحله الگوهای مختلف مورد بحث و بررسی واقع شد و نهایتاً، با توجه به سند چشم‌انداز ۲۰ ساله الگوی برنامه‌ریزی راهبردی مورد تأکید قرار گرفت. با اتخاذ این

در سده اخیر، از سال ۱۲۹۰ شمسی که قانون اساسی معارف به تصویب رسید تا کنون، دو جهت‌گیری کلی در طراحی اصلاحات در نظام آموزشی ایران دنبال شده است. برنامه‌هایی که تغییرات ساختاری - کیفی را مورد توجه قرار داده‌اند و طرح‌ها و برنامه‌هایی که در قالب برنامه‌ریزی‌های سنتی و اکثراً در چارچوب برنامه‌های توسعه کشور دنبال شده‌اند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، موضوع اصلاح نظام آموزشی در برهه‌های مختلف زمانی از سوی مسئولان کشور و نهادهای تصمیم‌گیر مطرح شد تا اینکه با اصلاح قانون وظایف وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۶۶ از سوی مجلس شورای اسلامی^۱ این وزارت موظف شد تا نسبت به اصلاح نظام آموزشی اقدام نماید. مطالعه پیشینه این مصوبات و تغییرات حاصل از آن نشان می‌دهد که تلاش‌های صورت گرفته مبتنی بر یک الگوی مفهومی مبتنی بر اقتضانات فرهنگی و اجتماعی ایران نبوده، و به همین دلیل تلاش‌های صورت گرفته نتوانست نتایج مورد انتظار را در اصلاح نظام آموزشی به دنبال بیاورد.

فرایند شکل‌گیری سند تحول بنیادین^۲ آموزش و پرورش

پس از ابلاغ قانون وظایف وزارت آموزش و پرورش از سوی مجلس شورای اسلامی، کمیته اصلاحات آموزش و پرورش

الف. تدوین برنامه زیر نظامها: پس از تصویب و ابلاغ سند تحول بنیادین در شورای عالی آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰، وزارت آموزش و پرورش موظف شد تا نسبت به اجرایی نمودن مفاد سند در قالب برنامه زیر نظامها اقدامات لازم را معمول دارد

تجربه جهانی

- ۴ گزارش سرفصل‌های سند ملی آموزش و پرورش
- ۵ گزارش تطبیقی استخراج مقوله‌ها و نمایه‌سازی اسناد قانونی کشورها
- ۶ ترجمه کتاب «توسعه صلاحیت‌های کلیدی در آموزش و پرورش»

بخش دوم: مطالعات محیطی

محیط‌های متعامل با نظام آموزش و پرورش شامل چهار سطح است: ۱. محیط اداری - اجرایی و دولتی و عمومی؛ ۲. محیط حقوقی، قضایی و تأمین؛ ۳. محیط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی؛ و ۴. محیط بین‌المللی. این مطالعات شامل:

- ۱ محیط علمی و نظام آموزش عالی
- ۲ نظام‌های آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش‌های بزرگسالان و مادام‌العمر
- ۳ محیط دستگاه‌های ستادی و فرابخشی
- ۴ محیط حقوقی (قانون‌گذاری) - قضایی (مباحث تأمین - قضایی)
- ۵ چشم‌انداز بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و فرابخش‌ها در افق ۲۰ ساله
- ۶ محیط اقتصادی
- ۷ محیط تاریخی - فرهنگی
- ۸ محیط اجتماعی - سیاسی
- ۹ محیط جمعیتی
- ۱۰ محیط خانواده
- ۱۱ محیط بین‌المللی و منطقه‌ای

بخش سوم: مطالعه مؤلفه‌های نظام

آموزش و پرورش

مطالعات این بخش شامل سه دسته مطالعه بود. دسته اول: بررسی مؤلفه‌های آموزش و پرورش در ساحت

رویکرد در تدوین سند از سویی نگاه از درون، که انسان آرمانی و وضع مطلوب را مورد توجه قرار می‌داد و از سوی دیگر به ارتباط نظام آموزش و پرورش با محیط بیرونی در سطح ملی و بین‌المللی توجه داشت به عنوان الگوی تدوین سند از سوی صاحب‌نظران اتخاذ گردید. در این الگو، با رویکرد پژوهش‌محور، بنیان‌های نظری و آرمان‌ها و غایات مشخص شده و وضع مطلوب مشتمل بر هدف‌ها، ساختارها و فرایندها براساس ملاک‌های مفهومی - نظری و ملاک‌های تجربی - تطبیقی شناسایی می‌شود. سپس با آسیب‌شناسی وضع موجود و شناسایی نقاط قوت و ضعف در درون آموزش و پرورش و فرصت‌ها و تهدیدهای محیط بیرونی (در سطح ملی و بین‌المللی)، امکان تحلیل موقعیت و چالش‌های راهبردی فراهم می‌گردد.

گام دوم: تعریف سند ملی

«سند ملی آموزش و پرورش در چشم‌انداز بیست ساله کشور مجموعه‌ای است در بردارنده مؤلفه‌های مبانی نظری، اهداف و اصول، مأموریت، چالش‌ها، چشم‌انداز و راهبردها. این سند به‌عنوان پایه، ملاک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و استقرار نظام آموزش و پرورش کشور در سطح ملی، به‌منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری، مورد استناد و استفاده قرار می‌گیرد»^۹.

گام سوم: مطالعات نظری

برای تدوین سند ملی آموزش و پرورش مطالعات وسیعی صورت گرفت که در زیر فهرست مهم‌ترین مطالعه ارائه شده و بخش مطالعات نظری به دلیل نقش و اهمیت آن با تفصیل بیشتری مطرح خواهد شد.

- مطالعات مقدماتی و زمینه‌ساز
- مطالعه محیطی
- مطالعه مؤلفه‌های نظام آموزش و پرورش
- مطالعه بنیان‌های نظری

بخش اول: مطالعات مقدماتی و زمینه‌ساز

شامل

- ۱ بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش
- ۲ بررسی روند تحولات آموزش و پرورش در سال‌های بعد از انقلاب: فرا تحلیل وضع موجود
- ۳ گزارش برنامه راهبردی آموزش و پرورش ایران در آینده

محور دوم مطالعات نظری؛

شامل فلسفه تربیت که خود شامل شش پژوهش فرعی در زمینه‌های زیر بود: تبیین مبانی فلسفی و دینی (رویکرد صدرایی و تفسیر قرآن و احادیث)؛ تدوین فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی؛ تعیین وظایف دولت اسلامی و خانواده در حوزه تربیت رسمی و عمومی؛ تعیین مبانی حقوقی تربیت رسمی و عمومی؛ تعیین مبانی فقهی اقتصاد تربیت رسمی و عمومی؛ تبیین تعلیم و تربیت رسمی و ویژگی‌ها و اقتضات آن. یافته‌های مطالعات در این بخش مبنا و معیار اتخاذ تصمیمات در کلیه مراحل مطالعاتی و تلفیق یافته‌های مطالعات نظری در کلیه محورهای چهارگانه قرار گرفت.

محور سوم مطالعات نظری؛

مطالعات این محور به شیوه مرور انتقادی بر پیشینه نظری و تجربیات سایر کشورها در هر یک از ساحت‌ها (ساحت دینی، اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی - سیاسی؛ زیبایی‌شناختی هنری، علمی و فناوری؛ حرفه‌ای اقتصادی؛ زیستی بدنی) انجام شد و سپس با فراتحلیل مطالعات ناظر به توصیف و تبیین وضع موجود نظام آموزشی در هر یک از ساحت‌ها میزان سازگاری یافته‌ها با فلسفه تربیت در نظام جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گرفت و الگوی تربیت در هر یک از ساحت‌های تربیتی طراحی شد.

محور چهارم مطالعات نظری؛

مطالعات در این محور منجر به طراحی الگوی نظری زیر نظام‌های آموزش و پرورش شد. این زیر نظام‌ها شامل مدیریت و راهبری تربیتی؛ برنامه درسی؛ تأمین و تربیت منابع انسانی؛ تأمین و تخصیص منابع مالی؛ فضا، تجهیزات و فناوری، پژوهش و ارزشیابی. مطالعات این بخش نیز مشابه مطالعه در ساحت‌های تربیت به شیوه مرور انتقادی بر پیشینه نظری، تجربیات سایر کشورها در هر یک از زیر نظام‌ها و فراتحلیل مطالعات ناظر به وضع موجود هر یک از زیر نظام‌ها در نظام آموزشی بود. نتایج این مطالعات در پرتو یافته‌های فلسفه تربیت اسلامی مبنای طراحی الگوی نظری هر یک از زیر نظام‌ها قرار گرفت.

گام چهارم: اجرای سند تحول بنیادین

الف. تدوین برنامه زیر نظام‌ها: پس از تصویب و ابلاغ

تربیتی، ساحت اجتماعی - سیاسی؛ ساحت علمی فناوری؛ ساحت دینی، اعتقادی، اخلاقی؛ ساحت زیبایی‌شناختی هنری؛ ساحت زیستی بدنی؛ ساحت حرفه‌ای اقتصادی دسته دوم: مطالعه مؤلفه‌های ناظر به عوامل درون‌دادی و فرایند، شامل نظام‌های مدیریت و راهبری؛ تحقیق و توسعه؛ منابع انسانی؛ تأمین منابع مالی و مادی؛ برنامه‌ریزی درسی و فناوری، فضا و تجهیزات. دسته سوم: مطالعه مربوط به سطح آموزش در دوره‌های تحصیلی شامل پیش‌دبستان، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه و انواع آموزش، شامل آموزش عمومی، فنی و حرفه‌ای، کودکان استثنایی، تیزهوشان و آموزش بزرگسالان.

بخش چهارم: مطالعات نظری

مطالعات این بخش شامل چهار محور بود و پس از اتمام مطالعات کار جمع‌بندی، تلفیق و برهم نهی یافته‌ها با تأکید بر یافته‌های فلسفه تربیت به‌عنوان معیار توسط کارگروهی مرکب از متخصصان و کارشناسان انجام شد و سه سند فلسفه تربیت در نظام ج.ا.ا؛ فلسفه تربیت رسمی و عمومی در ج.ا.ا؛ رهنامه تربیت در نظام ج.ا.ا تدوین گردید. کلیه یافته‌های مطالعات نظری در دو مرحله مورد اعتبار بخشی قرار گرفت. نظرخواهی مستمر از متخصصان و کارشناسان در فرایند مطالعات، پس از تلفیق نتایج مطالعات در قالب مجموعه بنیان‌های نظری سند ملی آموزش و پرورش اعتبارسنجی شد این مجموعه مبنای تدوین سند راهبردی قرار گرفت و پس از آن از سند ملی آموزش و پرورش تحت عنوان سند تحول بنیادین نام برده شد. این مطالعات به تفکیک عبارت‌اند از:

محور اول مطالعات نظری؛

این محور شامل چهار مطالعه در ابعاد نظری و فلسفی بود. این مطالعات شامل: تدوین بنیان‌های دینی، فلسفی سند ملی آموزش و پرورش؛ تدوین بنیان‌های روان‌شناختی سند ملی آموزش و پرورش؛ تدوین بنیان‌های جامعه‌شناختی سند ملی آموزش و پرورش؛ تدوین چارچوب فلسفی و دینی (برای انجام تحقیقات سند ملی آموزش و پرورش)

با اصلاح قانون وظایف وزارت آموزش و پرورش

در سال ۱۳۹۶ از سوی مجلس شورای

اسلامی ۱ این وزارت موظف شد تا نسبت به

اصلاح نظام آموزشی اقدام نماید

فرایند اجرای استقرار نظام جدید آموزشی

سال تحصیلی								پایه	دوره تحصیلی	
۹۷-۹۸	۹۶-۹۷	۹۵-۹۶	۹۴-۹۵	۹۳-۹۴	۹۲-۹۳	۹۱-۹۲	۹۰-۹۱			
							×	۱	سه ساله اول	ابتدایی
						×		۲		
					×			۳		
				×				۴	سه ساله دوم	
			×					۵		
						×		۶		
					×			۷	متوسطه اول	متوسطه
				×				۸		
			×					۹		
		×						۱۰	متوسطه دوم	
	×							۱۱		
×								۱۲		

دوم در سه شاخه نظری، فنی و حرفه‌ای و کاردانش آغاز گردیده است.

با دستور وزیر وقت اجرای سند تحول بنیادین از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با عنوان «طرح همسوسازی کتاب‌های درسی با برنامه درسی ملی» آغاز شد

سند تحول بنیادین در شورای عالی آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰، وزارت آموزش و پرورش موظف شد تا نسبت به اجرایی نمودن مفاد سند در قالب برنامه زیرنظام اقدامات لازم را معمول دارد و نتایج آن را به شورای عالی انقلاب فرهنگی گزارش کند. از مجموع شش زیرنظام ذکر شده، به دلیل نقش و اهمیت زیرنظام برنامه درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی طی ماده واحده‌ای که در سال ۱۳۸۶ به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده بود برای تدوین سند برنامه درسی ملی کمیته‌های تخصصی با حضور کارشناسان و متخصصان تشکیل داد و نسبت به تدوین پیش‌نویس برنامه درسی ملی اقدام کرد. این پیش‌نویس در نشست‌های استانی با حضور مدیران، کارشناسان، معلمان مورد نقد و بررسی قرار گرفت و نهایتاً در سال ۱۳۹۱ به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسید. از آنجا که اجرای برنامه درسی ملی نیازمند آغاز به کار برنامه سایر زیرنظام‌ها بود، لذا با دستور وزیر وقت اجرای سند تحول بنیادین از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با عنوان «طرح همسوسازی کتاب‌های درسی با برنامه درسی ملی» آغاز شد. اولین اقدام در این رابطه استقرار ساختار جدید در نظام آموزشی از ساختار ۳-۴-۵ به ساختار ۳-۳-۶ بود. در همین راستا تغییر کتاب‌های درسی دوره‌های ابتدایی (دوره اول و دوم) و دوره اول متوسطه طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴ دنبال شد و در حال حاضر تغییرات دوره دوم متوسطه با تصویب جدول عناوین درسی دوره متوسطه

پی‌نوشت‌ها

۱. قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۶، مجلس شورای اسلامی، اداره کل قوانین، تهران.
۲. عنوان این سند در آغاز «سند ملی آموزش و پرورش» بود ولی در جریان تصویب به «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» نام‌گذاری شد.
۳. مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش.
۴. این سند در آغاز سند ملی آموزش و پرورش نامیده شد و سپس در طی تدوین و تصویب به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تغییر نام داد.
۵. دبیرخانه طرح تدوین سند ملی، اردیبهشت ۱۳۸۴، طرح کلی تدوین سند ملی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران.
۶. نفیسی، عبدالحسین. روش‌شناسی و فرایند تدوین سند ملی آموزش و پرورش. شورای عالی آموزش و پرورش.